

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
----------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
-----------------------	-----------

1. Το πλαίσιο του διαλόγου	16
2. Στοιχεία μεθοδολογίας: η επιλογή των σχολικών μονάδων	21
3. Διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας	23
4. Ερευνητικά εργαλεία	23
5. Περιορισμοί	24

Κεφάλαιο 1

ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΟΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	27
---	-----------

1. Ιστορική ανασκόπηση του όρου «μειονότητα»	28
2. Απόπειρες ορισμού της έννοιας «μειονότητα»	30
3. Μειονότητα και μειονοτική ομάδα, παροικία και κοινότητα: συμβίωση πληθυσμιακών ομάδων κάτω από διαφορετικές συνθήκες	34
4. Κοινότητα και παροικία	35
5. Η πολιτισμική ταυτότητα	36
6. Η κοινοτική-παροικιακή οργάνωση των Αρμενίων	37

Κεφάλαιο 2

ΑΡΜΕΝΙΟΙ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ...	45
--	-----------

1. Η ιστορία των Αρμενίων	46
2. Η παρουσία των Αρμενίων στον ελλαδικό χώρο	57
3. Κοινωνικό και οικονομικό προφίλ των Αρμενίων στην Ελλάδα	64
4. Γεωγραφική και ποσοτική αποτύπωση των Αρμενίων της Διασποράς	68

Κεφάλαιο 3

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	75
--	-----------

1. Ιστορία της εκπαίδευσης των Αρμενίων στην Ελλάδα	76
--	----

2. Ο ρόλος του σχολείου στη διατήρηση της αρμένικης ταυτότητας	78
3. Το καθεστώς λειτουργίας των αρμένικων σχολείων στην Ελλάδα	81
4. Τα αρμένικα σχολεία σήμερα	84

Κεφάλαιο 4

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΜΕΝΟΠΑΙΔΩΝ «ΛΕΒΟΝ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑ ΑΓΚΟΠΙΑΝ»	87
1. Η παρουσίαση του Σχολείου	88
<i>Η ιστορία του Σχολείου «Λεβόν και Σοφία Αγκοπιάν»</i>	<i>88</i>
<i>Ο χώρος</i>	<i>95</i>
2. Το πρόγραμμα σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια	97
<i>Νηπιαγωγείο</i>	<i>97</i>
<i>Δημοτικό Σχολείο</i>	<i>99</i>
<i>Ιδιαιτερότητες της εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος</i>	<i>100</i>
<i>Πολιτιστικές - παρασχολικές δραστηριότητες και σχολική ζωή</i>	<i>101</i>
<i>Προβληματισμοί και επισημάνσεις σε σχέση με τα αναλυτικά προγράμματα, τα σχολικά εγχειρίδια και το διδακτικό υλικό</i>	<i>102</i>
3. Οι εκπαιδευτικοί	108
4. Οι μαθητές	115

Κεφάλαιο 5

Η ΔΙΓΛΩΣΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΜΕΝΟΠΑΙΔΩΝ	125
1. Αρμένικη γλώσσα και διατήρηση της ταυτότητας	126
2. Τυπολογία της δίγλωσσης εκπαίδευσης και δίγλωσσα σχολικά συστήματα	135
3. Η δίγλωσση εκπαίδευση στο Σχολείο Αρμενοπαίδων	137

Συμπεράσματα	145
---------------------------	------------

Βιβλιογραφία	157
---------------------------	------------

Παράρτημα	165
Μαρτυρίες	165
Πίνακες και χάρτες	183

Ευρετήριο ονομάτων, όρων και θεμάτων	193
---	------------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το πλαίσιο του διαλόγου

2. Στοιχεία μεθοδολογίας: Η επιλογή των σχολικών μονάδων

3. Διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας

4. Ερευνητικά εργαλεία

5. Περιορισμοί

1. Το πλαίσιο του διαλόγου

Οι σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμών και οι αλλαγές που αυτές επέφεραν κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών στη χώρα μας, αλλά και στον κόσμο, τροποποίησαν και τους όρους υπό τους οποίους διεξάγεται ο επιστημονικός διάλογος για την ετερότητα. Παρατηρούμε ότι, από το τέλος της δεκαετίας του 1980 μέχρι και σήμερα, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον του επιστημονικού κόσμου, και ιδιαίτερα των κοινωνικών επιστημόνων, για τη διαχείριση των διαφόρων πολιτισμικών ταυτοτήτων που αναδύονται στο πλαίσιο των κάποτε νεωτερικών κοινωνιών. Η εκπαίδευση δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από τις νέες συνθήκες, τη στιγμή μάλιστα που το σχολείο θεωρείται –και όχι άδικα– σημαντικός χώρος για τη διαμόρφωση και την ενδυνάμωση της ταυτότητας ή, αντίθετα, για την «απώλεια» καίριων ταυτοτικών χαρακτηριστικών.

Ο διάλογος για τη διαχείριση της ετερότητας έχει οδηγήσει στη διατύπωση συγκεκριμένων θεωρητικών σχημάτων –κάποιοι επιστήμονες του χώρου τα ονομάζουν *μοντέλα*– για το πώς μπορούμε να χαράξουμε συγκεκριμένες εκπαιδευτικές στρατηγικές προκειμένου οι μαθητές με πολιτισμικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από τα κυρίαρχα να μπορούν να ενταχθούν αποτελεσματικότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα, δίχως η ιδιαιτερότητά τους να υπονομεύει την εξέλιξή τους, τη σταδιοδρομία τους και εν τέλει την ευτυχία τους¹. Τα τελευταία χρόνια, η πρόταση που φαίνεται να επικρατεί και να «νομιμοποιείται» στη συνείδηση των ευρωπαϊκών λαών είναι αυτή της *διαπολιτισμικότητας*, υπό την έννοια της αποδοχής της ετερότητας του άλλου και της δημιουργίας προϋποθέσεων διαλόγου και αμοιβαίας κατανόησης, σύμπραξης και δράσης. Ταυτόχρονα παρατηρείται μια μετακίνηση από την αρχή του «αίματος» (*jus sanguinis*) προς την αρχή του «εδάφους» (*jus soli*) όσον αφορά την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη, γεγονός που υπογραμμίζει την πολιτική σημασία της ένταξης και συμμετοχής των ατόμων σε ευρύτερες κρατικές συλλογικότητες, δίχως η ιδι-

1. Σχετικά με τα μοντέλα διαχείρισης της ετερότητας βλ. και Γεωργογιάννης (1997), Γκόβαρης (2001), Μάρκου (1996) και Νικολάου (2000).

αίτερη ταυτότητά τους να αποτελεί εμπόδιο σ' αυτή τη διαδικασία.

Ο συγκεκριμένος κοινωνικός και επιστημονικός διάλογος διεξάγεται, όπως προαναφέρθηκε, με αφορμή την έξαρση του μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα μας αλλά και προς την Ευρώπη. Επειδή οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες από την υποδοχή χιλιάδων μεταναστών είναι ακόμη νωπές, από τον διάλογο δεν απουσιάζουν η πολεμική και η ιδεολογική αντιπαράθεση. Συχνά περισσεύουν τα «εύπεπτα» λαϊκιστικά επιχειρήματα, που επενδύουν στον φόβο για την εθνική αλλοτρίωση και την οικονομική παρακμή. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο επιστημονικός λόγος υποχωρεί, δίνοντας τη θέση του σε αντικρουόμενα –και με ελάχιστη επιστημονική τεκμηρίωση– πολιτικά(ντικά) επιχειρήματα. Η επίκληση στην επιστημονική νηφαλιότητα και η μελέτη της υπάρχουσας εμπειρίας (της ελληνικής, όπως και της διεθνούς) είναι δυνατόν να συνδράμουν στην αποτελεσματικότερη διαχείριση της σημερινής κατάστασης, η οποία μπορεί να φαίνεται, αλλά τελικά ίσως δεν είναι και τόσο πρωτόγνωρη.

Η Ελλάδα δεν πρωτοσυνάντησε την ετερότητα με την είσοδο των μεταναστών σ' αυτήν. Παρά την αξιοσημείωτη γλωσσική και πολιτισμική ομοιογένεια του ελληνικού λαού², η χώρα μας υπήρξε συχνά τόπος υποδοχής προσφυγικών (κυρίως) πληθυσμών μέσα από μια πολυκύμαντη ιστορική διαδρομή. Οι πληθυσμοί αυτοί δεν ήταν όλοι τους ελληνικής καταγωγής. Το ζήτημα της ένταξης, της ενσωμάτωσης ή της «αφομοίωσής» τους δεν συζητιέται συχνά. Θα μπορούσε ωστόσο να φωτίσει αρκετά σημεία του διαλόγου που διεξάγεται σήμερα, ειδικά σε θέματα εκπαίδευσης, αξιοποιώντας το ως παράδειγμα –όχι κατ' ανάγκη θετικό– για την αντιμετώπιση και της σημερινής κατάστασης.

Στη γεωγραφική περιοχή που σήμερα προσδιορίζεται ως ελληνική επικράτεια κατοικούσαν εδώ και αιώνες πληθυσμοί αρμενικής καταγωγής. Η πλειονότητα των Αρμενίων που ζουν στη χώρα μας όμως ήλθαν ως πρόσφυγες μετά τον Μικρασιατικό Πόλεμο, μαζί με τους Έλληνες των μικρασιατικών παραλίων και του

2. Ως αποτέλεσμα, θα πρέπει να το τονίσουμε, μιας μακράς «εθνοποιητικής» διαδικασίας στην οποία σπουδαίο ρόλο έπαιξε η εκπαίδευση.

Πόντου. Διωγμένοι από το καθεστώς των Νεότουρκων και έχοντας ήδη υποστεί μια βάρβαρη Γενοκτονία, διατήρησαν επί δεκαετίες την προσδοκία της επιστροφής. Ταυτόχρονα οργανώθηκαν σε κοινότητες, ανέπτυξαν δεσμούς με αντίστοιχες παροικίες της Διασποράς και προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα αρμένικο εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο θα επέτρεπε τη διατήρηση της γλώσσας, της κουλτούρας και της εθν(ο)τικής συνείδησης από τις νεότερες γενιές των Αρμενίων.

Το αποτέλεσμα είναι ότι κατά τη διάρκεια αυτών των δεκαετιών οι Αρμένιοι της Ελλάδας ανέπτυξαν ένα ιδιαίτερο σύστημα κοινωνικής και εκπαιδευτικής οργάνωσης, το οποίο μέχρι και σήμερα –ιδιαίτερα το εκπαιδευτικό μέρος– δεν έχει ερευνηθεί σχεδόν καθόλου³. Υπάρχουν ωστόσο δύο σημεία στην αρμένικη εκπαίδευση τα οποία παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον και αξίζουν συστηματική επιστημονική διερεύνηση. Το πρώτο είναι η προσπάθεια διατήρησης της ιδιαίτερης πολιτισμικής και εθνοτικής ταυτότητάς τους. Το δεύτερο είναι το σύστημα δίγλωσσης εκπαίδευσης⁴ που έχουν αναπτύξει και εξελίξει κατά τη διάρκεια των δεκαετιών της παραμονής τους στην Ελλάδα και το οποίο ενισχύεται από την επαφή και τη συνεργασία με αντίστοιχα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Διασποράς. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της αρμένικης εκπαίδευσης είναι η στενή εξάρτησή του από πολιτικούς και εκκλησιαστικούς φορείς της Διασποράς. Υπ' αυτή την έννοια τα

-
3. Σημειώνουμε την αδημοσίευτη διατριβή της Π. Αντωνίου (1995) με θέμα την κοινωνική οργάνωση της αρμένικης παροικίας του Νέου Κόσμου (Δουργούτιου) στην Αττική. Πρόκειται για μια κυρίως ανθρωπολογική προσέγγιση. Επίσης, το (εξαντλημένο) έργο του Σ. Αγαμπατιάν σχετικά με την οργάνωση των αρμένικων σχολείων. Πρόκειται για μια ιστορική προσέγγιση, η οποία είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και βοήθησε πολύ στη δική μας εργασία. Τέλος, συστηματικά με τους Αρμένιους και με την οργάνωση της αρμένικης παροικίας –ειδικά με την περίπτωση της Θεσσαλονίκης– έχει ασχοληθεί και δημοσιεύσει ο καθηγητής του ΑΠΘ Ι. Χασιώτης. Η προσέγγισή του είναι ιστορική, κοινωνική και πολιτιστική. Το βιβλίο του Ι. Χασιώτη (1999), *Οι Αρμένιοι της Ελλάδας* (Θεσσαλονίκη: Τροχαλία), είναι επίσης εξαντλημένο.
 4. Με τη δίγλωσση εκπαίδευση των Αρμενίων έχουμε ασχοληθεί και στο παρελθόν, με ανακοίνωσή μας σε επιστημονικό συνέδριο και σχετική αρθρογραφία (Νικολάου, 2003β).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Σχολείο Αρμενοπαίδων «Λεβόν και Σοφία Αγκοπιάν» αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα κοινοτικής-παροικιακής εκπαίδευσης που αποσκοπεί στη διατήρηση της ιδιαίτερης εθνοτικής ταυτότητας μιας από τις καλύτερα ενταγμένες και πλέον δραστήριες κοινότητες που ζουν στη χώρα μας: των Αρμενίων. Κατά την πολυετή λειτουργία του, το Σχολείο Αρμενοπαίδων επηρεάστηκε από όλες τις φάσεις εξέλιξης της αρμένικης παροικίας της Αθήνας, αντικατοπτρίζοντας κάθε φορά τις επιδιώξεις της και τις προτεραιότητές της.

Παρά την αδιαμφισβήτητη προσήλωση στον σκοπό της δικαίωσης του αγώνα των προγόνων τους και της παλινόρθωσης του αρμένικου κράτους στα ιστορικά του σύνορα, οι Αρμένιοι της Ελλάδας αποτελούν ταυτόχρονα οργανικό τμήμα του ελληνικού λαού, και υπό αυτή την έννοια έχουν πλήρη συνείδηση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συγκεκριμένη πραγματικότητα. Με την πάροδο του χρόνου μάλιστα, η ιδιότητα του πολίτη του ελληνικού κράτους εκφράζεται από τους Αρμένιους της Ελλάδας με ολοένα και πιο εξωστρεφή τρόπο. Η πέμπτη πλέον γενιά της Διασποράς διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με τις πρώτες γενιές των προσφύγων, οι οποίοι διατηρούσαν για χρόνια την ελπίδα της παλιννόστησης και κάποιοι μάλιστα την επιχείρησαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τη μετεγκατάστασή τους στη Σοβιετική Αρμενία. Σήμερα η Αρμενία είναι ένα ανεξάρτητο κράτος και ο κάθε Αρμένιος της Διασποράς έχει το δικαίωμα να εγκατασταθεί εκεί. Η συντριπτική πλειονότητα των Αρμενίων της Ελλάδας όμως δεν δείχνει διατεθειμένη να το πράξει, παρά το γεγονός ότι γι' αυτούς η Δημοκρατία της Αρμενίας συνιστά αναμφίβολα ένα σημείο αναφοράς.

Οι Αρμένιοι της Ελλάδας αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εθνοτικής κοινότητας που έχει καταφέρει να διατηρή-

σει, σε αρκετά σημαντικό βαθμό, την ιδιαίτερη κουλτούρα της. Η μακρόχρονη παραμονή στην Ελλάδα έχει, όπως είναι φυσικό, επηρεάσει τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους, και είναι βέβαιο ότι και το αίσθημα του «ανήκειν» στη συλλογικότητα των Αρμενίων διαφοροποιείται από άτομο σε άτομο, εξαρτώμενο από μια σειρά αντικειμενικών και υποκειμενικών παραγόντων. Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το αίσθημα αυτό είναι ευθέως ανάλογο με την ποιότητα της σχέσης που κάθε άτομο (ή οικογένεια) διατηρεί με τις παροικιακές οργανώσεις. Οι τελευταίες, μέσα από τις δραστηριότητές τους, ενδυναμώνουν τον αρμενισμό, υπό την έννοια της διατήρησης όσο το δυνατόν περισσότερων στοιχείων ενίσχυσης της ιδιαίτερης αρμένικης ταυτότητας. Τα στοιχεία αυτά περιστρέφονται γύρω από τους άξονες: *γλώσσα, θρησκεία, πολιτισμός, πατριωτισμός*. Ο τελευταίος ενίοτε ολισθαίνει προς τον εθνικισμό, όταν για την τόνωση και την ενδυνάμωσή του επιχειρείται από τους ηγέτες της Διασποράς η επικέντρωση σε έναν «*προαιώνιο εχθρό*», όπως και σε έναν «*ουτοπικό αλυτρωτισμό*». Χαρακτηριστικό δείγμα ουτοπικού αλυτρωτισμού είναι το περιεχόμενο διδασκαλίας της αρμένικης Γεωγραφίας και Ιστορίας, καθώς και η δημοσίευση διαφόρων ιστορικών και γεωγραφικών χαρτών της Αρμενίας με σημαντικές μεταξύ τους διαφοροποιήσεις ως προς την έκταση των συνόρων. Άλλο πρόσφατο παράδειγμα αποτελούν οι εντονότερες αντιδράσεις που πυροδότησε στους κόλπους της Διασποράς η απόπειρα προσέγγισης της κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Αρμενίας με την Τουρκία.

Θα ήταν ωστόσο λάθος να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η Διασπορά λειτουργεί και ενεργεί με ενιαίο τρόπο. Υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις όχι μόνο από χώρα σε χώρα, αλλά και στο πλαίσιο του ίδιου κράτους, από άτομο σε άτομο ή από οικογένεια σε οικογένεια. Αναφέραμε ήδη τον παράγοντα του είδους της σχέσης με τις παροικιακές οργανώσεις. Υπάρχουν όμως και άλλοι παράγοντες διαφοροποίησης, υποκειμενικοί ή αντικειμενικοί, όπως η κομματική ένταξη, το θρησκευτικό δόγμα, η χώρα προέλευσης, οι μικτοί γάμοι, η επαγγελματική, κοινωνική, οικονομική ανέλιξη κ.ά. Γεγονός είναι ότι, μιλώντας για τους Αρμένιους της Ελλάδας, δεν πρέπει να θεωρούμε δεδομένο ότι πρόκειται για έναν συμπαγή και ομοιογενή πληθυσμό.

Ο μαθητικός πληθυσμός του σχολείου της μελέτης μας μπορεί να κατηγοριοποιηθεί κυρίως ως προς την κοινωνικοοικονομική του προέλευση, ως προς την καταγωγή του (Αρμένιοι της Ελλάδας και Αρμένιοι «αλλοδαποί»), ως προς το θρησκευτικό δόγμα που ασπάζεται και ως προς τη γλώσσα του. Αυτό σημαίνει ότι οι μαθητές του «Λεβόν και Σοφία Αγκοπιάν» παρουσιάζουν, με τη σειρά τους, σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι ο εθνικός σκοπός, ο οποίος εμποτίζει την ιδεολογία του σχολείου, γίνεται με τον ίδιο τρόπο –ή ίσως με την ίδια ένταση– αντιληπτός από όλες τις οικογένειες των μαθητών του. Το κίνητρο για την επιλογή του συγκεκριμένου σχολείου, έπειτα από μια μακρά περίοδο αμφισβήτησης της αξίας του και της αποτελεσματικότητάς του εξαιτίας του δίγλωσσου προγράμματος σπουδών, ποικίλλει από οικογένεια σε οικογένεια. Για τις οικογένειες των Αρμενίων της Ελλάδας που βρίσκονται κοντά στις παροικιακές πολιτικές ή θρησκευτικές οργανώσεις, τα κίνητρα είναι κυρίως πολιτικά-ιδεολογικά. Για τις οικογένειες που δεν διατηρούν ιδιαίτερους δεσμούς με την κοινότητα, τα κίνητρα είναι μάλλον η ποιότητα της εκπαίδευσης, το ασφαλές περιβάλλον και οι παροχές του σχολείου (σχολικά λεωφορεία, δραστηριότητες κ.λπ.). Για τις οικογένειες των Αρμενίων που ήρθαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες ή ως μετανάστες, το κίνητρο είναι το δίγλωσσο πρόγραμμα, καθώς και το οικείο γλωσσικά και πολιτισμικά περιβάλλον. Στις τελευταίες μάλιστα το σχολείο παρέχει και συνοδευτικές υπηρεσίες κοινωνικής στήριξης, προκειμένου να βοηθήσει στην καλύτερη ένταξη της νεοεισερχόμενης οικογένειας στο ελληνικό περιβάλλον.

Το ίδιο το σχολείο, έχοντας σαφή εθνικό-ιδεολογικό προσανατολισμό, βρίσκεται υπό την επιτήρηση και τον έλεγχο της Εκπαιδευτικής Επιτροπής του, στην οποία συμμετέχουν και πολιτικά στελέχη της αρμένικης κοινότητας. Ο εκάστοτε διευθυντής του σχολείου είναι κατά κανόνα σημαίνον στέλεχος της Διασποράς και αρκετές φορές έχει υπηρετήσει την αρμένικη εκπαίδευση και σε χώρες του εξωτερικού. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι τα περιθώρια ευελιξίας του σχολείου είναι στενά και ότι το ίδιο το σχολείο, ως προς τη λειτουργία του, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μάλλον παραδοσιακό.

Αυτή η παραδοσιακή λειτουργία εκδηλώνεται ως επιφυλακτι-

κότητα στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών καινοτομιών, ως έλεγχος των προγραμμάτων σπουδών, του περιεχομένου των εγχειριδίων και των παρασχολικών δραστηριοτήτων, και ως αυστηρότητα στον πειθαρχικό έλεγχο. Εκδηλώνεται επίσης με την εμμονή στη χρήση της αρμένικης γλώσσας στον επίσημο-θεσμικό λόγο, με τη στενή διαπλοκή της σχολικής ζωής με το αρμένικο θρησκευτικό δόγμα, και με τον ευρύτερο κοινωνικό έλεγχο του μαθητή ακόμη και στην εξωσχολική του ζωή. Το τελευταίο επιτυγχάνεται με την ενθάρρυνση της συμμετοχής των μαθητών στις αρμένικες οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν στον χώρο του σχολείου και είναι συχνά προέκτασή του. Η υπαγωγή σε αυτό τον έλεγχο είναι βεβαίως και επιλογή της οικογένειας και εξαρτάται από το είδος των δεσμών που αυτή διατηρεί με την κοινότητα. Είναι αλήθεια ότι αρκετές οικογένειες περιορίζουν τη σχέση των παιδιών τους με το σχολείο αποκλειστικά στο εκπαιδευτικό μέρος, απέχοντας από την υπόλοιπη κοινοτική ζωή.

Τέλος, ο παραδοσιακός χαρακτήρας του σχολείου κορυφώνεται με την εμμονή στην ανάδειξη του Αρμένικου Ζητήματος σε κυρίαρχο σκοπό που εμποτίζει όλη τη σχολική ζωή. Οτιδήποτε θα μπορούσε να αμφισβητήσει ή να εγείρει ερωτηματικά αναφορικά με την εθνική αποστολή και προσανατολισμό του σχολείου παραμένει εξ ορισμού εκτός αυτού.

Δεν παύει ωστόσο να αναρωτιέται κανείς με ποιον άλλο τρόπο θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί καλύτερα ο κορυφαίος σκοπός ύπαρξης και λειτουργίας ενός εθνικού σχολείου της αρμένικης Διασποράς. Όσο και αν ο τρόπος λειτουργίας του σχολείου της μελέτης μας δείχνει να βρίσκεται σε δυσαρμονία με την εποχή μας, η οποία –μέσα από ένα μετανεωτερικό πνεύμα– αμφισβητεί σημαντικά δεδομένα και σταθερές της ιδεολογικής συγκρότησης των εθνικών κρατών, ο παραδοσιακός του χαρακτήρας εγγυάται την αποτελεσματική εξυπηρέτηση των στόχων του. Υπό την έννοια αυτή είναι ένα «τίμιο» σχολείο, αφού υπηρετεί με ιδεολογική συνέπεια και μεθοδολογική επάρκεια τον σκοπό της λειτουργίας του. Θα μπορούσε μάλιστα κάποιος να ισχυριστεί βάσιμα ότι εκπληρώνει αποτελεσματικά την αποστολή του, που είναι η διαμόρφωση και η ενδυνάμωση της αρμένικης ταυτότητας στους μαθητές του, χωρίς να αγνοεί και να παραμελεί την ανάγκη για ταυτόχρονη και ισόρροπη ανάπτυξη του ελληνικού εαυτού τους. Το σχολείο